

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВИКЛАДАЧІВ У ПЕДАГОГІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТАХ

METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF PROFESSIONAL TEACHERS TRAINING IN PEDAGOGICAL UNIVERSITIES

У статті розглянуто важливі аспекти модернізації підготовки фахівців у сфері педагогічної освіти, висвітлено методологічні позиції, які визначають цей процес. Своєрідною моделлю освітньої системи є гуманітарна педагогічна парадигма, а розв'язання проблем педагогічної підготовки фахівців необхідно шукати у її змісті. Виокремлення її вказує на важливість гуманістичних цінностей у процесі навчання та виховання. Акцентовано увагу на самоосвіті та самовираженню людини як суб'єкта самопізнання і самотворення. Розгляд концепції педагогічної парадигми як сукупності теоретичних і методологічних підходів, що формують систему освіти на конкретному історичному етапі, свідчить про необхідність глибокого розуміння та аналізу основних понять, які визначають освітні процеси. Визначення концептуальних стратегій розвитку та вдосконалення педагогічної освіти передбачає вибір ціннісних орієнтацій, який повинен супроводжувати кожну людину в її прагненні до прогресу, гармонії, самовизначення і реалізації в житті (з обов'язковим урахуванням потреб держави та вимог сьогодення). Повернення до духовного коріння народу на засадах гуманізму ставить у центрі уваги людину з її моральними чеснотами і законами доброти та милосердя. Професійна підготовка педагогів базується на різноманітних методологічних підходах (системний, особистісно зорієнтований, прaxeологічний, компетентнісний, аксіологічний, акмеологічний, креативний, антропологічний, соціологічний та ін.), зміст яких розкрито у статті. З урахуванням змін у сучасному світі та динамічного розвитку суспільства важливим є створення цілісної системи формування змісту підготовки майбутніх педагогів в контексті неперервної освіти. Це вимагає нових підходів до укладання освітньо-професійних програм, навчальних програм, використання сучасних технологій та інновацій у педагогічному процесі.

Ключові слова: вища освіта, гуманітарна педагогічна парадигма, зміст підготовки, цінності, методологічні підходи, студент.

The article deals with important aspects of modernization of training in the field of teacher education, and highlights the methodological positions that determine this process. The humanitarian pedagogical paradigm is a unique model of the educational system, and the solution to the problems of teacher training should be in its content. Its emphasis indicates the importance of humanistic values in the process of education and upbringing. Attention is focused on self-education and self-expression of a person as a subject of self-knowledge and self-creation. Consideration of the concept of a pedagogical paradigm as a set of theoretical and methodological approaches that form the education system at a particular historical stage indicates the need for a deep understanding and analysis of the basic concepts that define educational processes. Determining conceptual strategies for the development and improvement of teacher education involves the choice of value orientations that should accompany each person in his or her pursuit of progress, harmony, self-determination and realization in life (with due regard for the needs of the state and the requirements of the present). The return to the spiritual roots of the nation on the basis of humanism puts the focus on the individual with his or her moral virtues and the laws of kindness and mercy.

The professional training of teachers is based on various methodological approaches (systemic, personality-oriented, praxeological, competence-based, axiological, acmeological, creative, anthropological, sociological, etc.), the content of which is revealed in the article. Taking into account the changes in the modern world and the dynamic development of society, it is important to create a holistic system of forming the content of future teachers' training in the context of continuing education. This requires new approaches to the development of educational and professional programs, curricula, the use of modern technologies and innovations in the pedagogical process.

Key words: higher education, humanitarian pedagogical paradigm, training content, values, methodological approaches, student.

УДК 37.013:316.77
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/68.2.4>

Чепіль М.М.,
доктор пед. наук,
професор кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Постановка проблеми у загальному вигляді. Однією із ключових стратегій для розвитку сучасної вищої освіти є інтеграція європейських стандартів та забезпечення якісної підготовки фахівців, зокрема майбутніх педагогів. Реформування вищої освіти визначається новими принципами побудови освітнього процесу та відображає сучасну мету навчання. З урахуванням змін у сучасному світі та динамічного розвитку суспільства, важливим етапом є створення цілісної системи формування змісту підготовки майбутніх педагогів у контексті неперервної освіти. Це вимагає нових підходів до організації освітньо-професійних програм, навчальних програм,

використання сучасних технологій та інновацій у педагогічному процесі.

Професійна підготовка фахівців освітньої сфери переживає етап модернізації. Тому обґрунтування методологічних позицій учених вимагає чіткого трактування відповідних категорій, постулатів, аксіом, що стосуються освітніх процесів і їхніх взаємозв'язків з оточенням (лише тоді на основі аналізу багатьох накопичених матеріалів, за деякими філософськими міркуваннями, можна формувати схеми, таблиці, моделі).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема модернізації вищої освіти в Україні, професійна підготовка педагогічних кадрів

у педагогічних університетах була і є в полі зору багатьох науковців (А. Алексюк, Л. Барановська, О. Гнізділова, Л. Зданевич, І. Зязюн, О. Кобрій, О. Максименко, Н. Назаренко, Л. Романишин, М. Чепіль, О. Янкович та ін.). Стратегію розвитку системи освіти в контексті формування громадянського суспільства досліджує Г. Дмитренко [4], С. Ніколаєнко [9]. Методологічний аспект цілісності педагогічної системи і педагогічного процесу висвітлює С. Гончаренко [1]. Генезу й еволюцію педагогічної парадигми вищої школи України розкриває Н. Дем'яненко [3]. Сучасні вимоги до якості освіти і підготовки кадрів презентує В. Кремень [8]. Проблеми філософії педагогічної якості в системі неперервної освіти обґрунтовує І. Зязюн. У розрізі нашого дослідження цінною є колективна монографія «Гуманітарна педагогічна парадигма вищої освіти» [2].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Не дивлячись на значну кількість публікацій, залишається низка аспектів проблеми підготовки фахівців освітньої галузі у педагогічних університетах, зокрема, визначення методологічних засад професійної підготовки викладачів в умовах війни та інтеграції української педагогічної освіти у світовий простір, які потребують висвітлення.

Мета статті – розкрити методологічні засади професійної підготовки викладачів у педагогічних університетах України.

Виклад основного матеріалу. У філософських колах для визначення сукупності підходів, методологій і принципів якого-небудь процесу прийнято визначати парадигму як вихідну концептуальну схему чи модель постановки проблем та їхнього розв'язування. Розгляд концепції педагогічної парадигми як сукупності теоретичних і методологічних підходів, що формують систему освіти на конкретному історичному етапі, свідчить про необхідність глибокого розуміння та аналізу основних понять, які визначають зміст освітнього процесу [7, с. 256]. Парадигма є своєрідною моделлю освітньої системи, а розв'язання проблем педагогічної підготовки фахівців необхідно шукати у змісті гуманітарної педагогічної парадигми. Виокремлення її вказує на важливість гуманістичних цінностей у процесі навчання та виховання.

У гуманітарній педагогічній парадигмі велике значення приділяється формуванню не лише знань і вмінь, але й самоосвіті та самовираженню людини як суб'єкта самопізнання і самотворення. Це підтверджує пріоритетність педагогіки в інтеграції людинознавчих наук та необхідність її викладання в різних типах закладів вищої освіти.

Методологічні підходи до організації освітнього процесу відображені у нормативних документах (закон України «Про освіту», «Про вищу освіту» [5], «Концепції гуманітарного розвитку України на

період до 2020 року» [7], Національній доктрині розвитку освіти), що свідчить про системний підхід до розробки освітніх стратегій, відкривають широкі можливості навчальним закладам та органам їх управління для розробки системи заходів, актуальних для конкретних соціально-економічних умов. В аналізі вимог до особистості XXI століття та відповідних завдань освіти визначається необхідність кардинальної переорієнтації змісту дисциплін у вищій школі [8]. Формування «інноваційної людини» вимагає впровадження специфічної структури навчальних дисциплін, що сприяють розвитку творчого мислення, самостійності та інноваційної активності.

Визначення концептуальних стратегій для розвитку та удосконалення педагогічної освіти передбачає не лише технічний аспект, але й глибокий вибір ціннісних орієнтацій, які будуть супроводжувати кожну людину в її пошуках прогресу, гармонії, самовизначення та реалізації в житті. Ці цінності визначаються не лише індивідуальними прагненнями, але й враховують потреби держави та вимоги сьогодення.

Дослідники системи цінностей підкреслюють, що духовні цінності є визначальними факторами у формуванні поведінки людини [2], [10]. При цьому акцент робиться на поверненні до духовних корінь нації, відзначаючи принципи гуманізму, які виставляють в центр уваги порядність особистості, її моральні чесноти, а також принципи доброти та милосердя. У цьому контексті важливо розглянути освіту не лише як передачу знань, але і як формування цінностей, які сприяють вихованню гармонійної особистості. Розвиток педагогічної освіти повинен ґрунтуватися на принципах взаєморозуміння, етичності та відповідальності перед суспільством. Такий підхід сприяє створенню освітнього середовища, де кожен студент може розвивати не лише свої інтелектуальні здібності, але і формувати особистісні риси, спрямовані на користь суспільства та загального благополуччя.

Педагогічна освіта базується на різноманітних підходах, таких як системний, особистісно зорієнтований, праксеологічний, компетентнісний, аксіологічний, акмеологічний, креативний і інші, які взаємодіють між собою. Методологічним орієнтиром до визначення стратегії побудови змісту педагогічної освіти в українських закладах вищої освіти (ЗВО) є системний підхід. Ідеї системності та цілісності педагогічних явищ і процесів, закладені в освітній парадигмі, відзначаються значущістю та актуальністю. Свідоме розуміння підпорядкованості кожного педагогічного явища загальній меті освіти та взаємовплив усіх його складових стає ключовим аспектом розвитку сучасної освітньої системи.

Однією з ефективних стратегій вдосконалення змісту педагогічної освіти в педагогічних

університетах України є застосування аксіологічного підходу. Аксіологія, вивчаючи природу цінностей та їх взаємозв'язок із історичними умовами, відкриває нові можливості для формування ціннісного ставлення студентів до навколишнього середовища. Це сприяє внутрішньому розвитку особистості та усвідомленню важливості власних цінностей у контексті професійної діяльності. Одним з аспектів використання аксіологічного підходу є його вплив на формування ціннісних орієнтацій у майбутніх фахівців. Підвищення рівня свідомості стосовно важливості та цінності освіти впливає на глибину розуміння студентами сутності навчального процесу та підвищує їх мотивацію до засвоєння різноманітних дисциплін. Отже, впровадження аксіологічного підходу у педагогічну освіту стає не лише інструментом для формування цінностей, але й ключовим елементом в процесі підготовки кваліфікованих фахівців, готових до викликів сучасного суспільства.

З історичної перспективи можна визначити, що в різних епохах суспільства втілювали власні унікальні системи цінностей, які відображали глибинні погляди і вірування людей. Ці системи визначали ставлення до різноманітних аспектів життя, таких як взаємини в суспільстві, підходи до природи, ролі особистості в громадському житті, та інші важливі сфери. У кожній епосі та культурному оточенні виникали ідеології, світогляди та течії, які відображали основні цінності того часу. Ці ідеології становили основу для формування соціальних структур та визначення моральних норм. Саме через ці цінності люди розуміли своє місце у світі та взаємовідносини з іншими членами суспільства.

Цінності, які є своєрідним відображенням уявлень про добро, справедливість, чесність і людську гідність, стають не тільки показником морального орієнтування, а й визначають педагогічні підходи до розвитку особистості. У сучасному світі, де важливим фактором є поєднання глобальних цінностей і національних особливостей, вибір ціннісних орієнтацій для розвитку педагогічної освіти визначається бажанням досягти гармонії між традиціями та інноваціями.

Сучасні концептуальні стратегії в розвитку педагогічної освіти передбачають урахування актуальних потреб держави та суспільства. При цьому важливо визначити баланс між збереженням цінностей минулого та відкритістю до нових ідей та технологій. Дослідники системи цінностей підкреслюють, що духовні цінності виступають ключовими факторами, що впливають на поведінку людини. Враховуючи це, акцент на духовному розвитку та повернення до гуманістичних принципів може сприяти формуванню порядної особистості з високими моральними стандартами та розвиненим відчуттям справедливості та

милосердя. Таким чином, вибір ціннісних орієнтацій у педагогічній освіті є стратегічно важливим завданням, що визначає майбутній розвиток суспільства та формування його основних цінностей.

Акмеологічний підхід в сфері освіти визначається як ефективна стратегія, спрямована на досягнення студентами високого рівня професійного розвитку та компетентності, які відповідають сучасним стандартам та вимогам майбутнього фахівця. Вивчення педагогічних дисциплін у рамках цього підходу створює фундаментальну базу знань, розвиває компетентності та формує якості характеру, що є необхідними для успішної професійної діяльності.

Акмеологічний підхід взаємодіє з діяльним і технологічним підходами, що допомагає уникнути втручання взаємодії суб'єктів педагогічного процесу через нав'язування стандартних інструкцій чи шаблонів. Це дозволяє студентам розвивати власні творчість та самостійність, а також активно взаємодіяти з іншими учасниками навчального процесу. Акцент на діяльність особистості, її демократичну взаємодію з оточенням та використання новітніх технологій у навчанні є ключовими елементами акмеологічного підходу. Він сприяє створенню умов для розвитку індивідуальних особливостей кожного студента та підвищення їх творчого потенціалу. Отже, впровадження акмеологічного підходу в освітній процес доповнюється діяльним і технологічними підходами, сприяючи розвитку творчого потенціалу студентів та готовності до викликів сучасного професійного середовища.

Особистісно орієнтований підхід в історії педагогіки вже давно визнаний, і він розглядається як важливий чинник успіху. Цей підхід зумовлює увагу до індивідуальних особливостей кожного студента, що відповідає демократичному підходу до навчання та виховання.

Компетентнісний підхід є однією з ключових концепцій у сучасній системі освіти і відіграє важливу роль у підготовці викладачів. Він акцентує увагу на розвитку конкретних компетенцій у викладачів, замість виключно знань та навичок. Компетентнісний підхід передбачає інтеграцію різних аспектів навчання, таких як теорія, практика, соціальна взаємодія та розвиток особистості, для формування повноцінної компетентності. Важливо не тільки формувати фахові навички, але й сприяти розвитку особистості викладача, враховуючи його педагогічну майстерність, активну педагогічну діяльність: Це дає змогу активно залучати студентів до навчального процесу, стимулює їх самостійність, розвиває критичне мислення та вміння вирішувати проблеми, формувати навички і якості, які важливі для успішної кар'єри в умовах змін.

Компетентнісний підхід передбачає постійний процес саморозвитку студента, викладача,

його актуалізацію і вдосконалення з урахуванням сучасних тенденцій у навчанні і педагогіці. Використання компетентнісного підходу у підготовці викладачів сприяє більш ефективному навчанню, готує їх до викликів сучасності та сприяє створенню якісного освітнього середовища.

Креативний підхід у проектуванні змісту педагогічної освіти наголошує на необхідності розвивати творчість та нестандартний підхід до вирішення завдань, що важливо не лише для майбутніх педагогів, але і для творчості майбутнього фахівця.

Праксеологічний підхід у сфері освіти, що виникає з філософської концепції діяльності, дозволяє спрямовувати навчальний процес на досягнення ефективних і раціональних результатів. Цей підхід визначається як наука про норми і принципи ефективної та продуктивної діяльності, орієнтованої на досягнення конкретного результату. Основна ідея полягає в тому, що дія має бути не просто активною, а ефективною, спрямованою на досягнення конкретних цілей та результатів. Дослідження в галузі праксеології призначені для практичного впровадження в освітні заклади. Ці дослідження зосереджені на принципових засадах організації спільної діяльності учасників навчального процесу, процесі прийняття рішень, мотивації та реалізації їхніх дій – як колективних, так і індивідуальних.

Культурологічний підхід в освіті, заснований на гуманістично орієнтованому навчанні і вихованні, визначає культуру як сукупність цінностей, які визначають мету і зміст виховання та становлять основу духовного вдосконалення особистості. У цьому контексті освіта виступає як ключовий чинник передачі та утримання культурних цінностей. Спадкоємець культури, формований у процесі виховання, відтворює та розвиває ці цінності. Стимулюючи вивчення навчальних дисциплін, які сприяють культурологічній підготовці студентів («Історія культури», «Історія мистецтва» та ін.), навчальні заклади намагаються глибше заглибити студентів у світ культури.

Антропологічний підхід до формування змісту педагогічної освіти передбачає вивчення механізмів розвитку особистості, зокрема тих, які визначаються в галузі людинознавства. Соціологічний підхід, у свою чергу, дозволяє враховувати соціальний контекст, потреби та прагнення суспільства в процесі організації освіти, а також більш повно і якісно враховувати індивідуальні та соціальні аспекти в процесі навчання та виховання. Вищенаведене свідчить про те, що важливим стає розвиток у студентів здатності працювати в системі «Людина – Людина», акцентуючи увагу на взаємодії та взаєморозумінні між людьми. Це вимагає нових підходів до укладання освітньо-професійних програм, навчальних програм,

використання сучасних технологій та інновацій в освітньому процесі.

Висновок. Формування нової методології освіти зумовлене процесами інтеграції, глобалізації, урізноманітнення форм вищої освіти, підвищенням ролі вищої освіти в суспільстві тощо. Стратегія розвитку освіти враховує сучасні виклики та дозволяє майбутнім педагогам бути адаптованими до швидкозмінного світу, володіти не лише фаховими навичками, але й розвивати креативність, критичне мислення та вміння працювати в команді. Це відповідає вимогам не лише сучасної освіти, а й суспільства, яке постійно вдосконалюється та змінюється. Визначальною для розвитку сучасної педагогічної освіти є гуманітарна педагогічна парадигма як сукупність теоретичних та методологічних підходів. У професійній підготовці педагогів виокремлюємо системний, акмеологічний, особистісно зорієнтований, праксеологічний, компетентнісний, аксіологічний, культурологічний, креативний, антропологічний, соціологічний підходи.

Перспективою подальших наукових досліджень є аналіз змісту педагогічних дисциплін та їх ролі у підготовці магістрів у педагогічних університетах у контексті сучасних умов.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гончаренко С. Цілісність педагогічної системи і процесу: методологічний аспект. *Філософія педагогічної майстерності* : зб. наук. праць / редкол.: Неллі Ничкало (голова) та ін. Київ-Вінниця: ДОВ „Вінниця”, 2008. С. 13–24.
2. Гуманітарна педагогічна парадигма вищої освіти : монографія / Ганна Онкович, Віктор Андрущенко та ін.; Василь Кремень (гол. ред. кол.). Київ: Педагогічна думка, 2007. 333 с.
3. Дем'яненко Н. Педагогічна парадигма вищої школи України: генеза й еволюція. *Філософія освіти*. 2006. № 2 (4). С. 256–265.
4. Дмитренко Г. Стратегія розвитку системи освіти в контексті формування громадянського суспільства. *Рідна школа*. 2006. № 5. С. 7–11.
5. Закон України «Про вищу освіту». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2014. № 37 – 38. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/357262_552664
6. Зязюн І. Філософія педагогічної якості в системі неперервної освіти. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2005. № 25. С. 13–18.
7. Концепція гуманітарного розвитку України на період до 2020 року. Київ, 2011. 56 с.
8. Кремень В. Якісна освіта: сучасні вимоги. *Педагогіка і психологія*. 2006. № 4 (53). С. 15–17.
9. Ніколаєнко С. Стратегія розвитку освіти України: початок XXI століття. Київ: Знання, 2006. 253 с.
10. Орієнтири сучасного гуманізму (в суспільній, освітній, психологічній сферах). Київ, 2007. 170 с.